
PERICE V BOLJUNCU

Martina Repinc

127

IZVLEČEK

V članku avtorica obravnava perice v vasi Boljunec pri Trstu, kjer so najdlje vztrajale s to uslužnostjo obrtjo. Nekatere so svojim strankam v mestu prale do konca sedemdesetih let. Raziskava temelji na ustnih pričevanjih, obravnava pa tedenski delovni cikel dela (prevzem perila, namakanje, žehno, spiranje, sušenje in vračanje perila). Ob tem so prikazane tudi težave, na katere so te ženske naletele pri svojem delu (stranke, tuje mesto, jezik).

Ključne besede: etnologija, ženske, uslužnostne obrti, perice, zamejski Slovenci, Boljunec, Trst

ABSTRACT

The article deals with the washerwomen from Boljunec near Trieste, the village where this service survived the longest. Some of them did the laundry for their clients until the late 1970s. The research is based on oral information and deals with the weekly working cycle (collecting, soaking, washing, rinsing, drying and returning the laundry). The article also presents the difficulties women met in carrying out their job (customers, the foreign town, language).

Key words: ethnology, women, services, washerwomen, the Slovene minority in Italy, Boljunec, Trieste

Uvod

Do pričujoče raziskave je prišlo na željo članov društva Rovte - Kolonkovec v Trstu, ki so želeli raziskati delo peric v tem predelu Trsta. Rovte in Kolonkovec pri Trstu sta bila še po drugi vojni zelo močna periška centra in tu sem lahko računala na dobre informatorke, ki so mi bile pri raziskavi edina opora za sestavljanje tega nepoznanega mozaika. Leta 1987 je steklo terensko delo, ki pa se je zaradi obilnosti informacij in zanimivosti teme razširilo tudi na druge vasi tržaškega Brega. Iz tega materiala je nastala A-diplomska naloga *Perice v tržaškem Bregu* (Oddelek za etnologijo Filozofske fakultete v Ljubljani, mentor dr. Janez Bogataj, 1990). Poleg vasi, ki sem jih vzela v poštev za terensko delo (Lonjer, Rovte, Kolonkovec, Ricmanje, Boljunec, Dolina, Mačkolje), velja omeniti še dva močna periška centra, kjer pa je obrt zamrla že po prvi vojni: to sta bila Rojan in Sv. Ivan. Informacije o tem sem dobila v memoarski literaturi

in v raznih člankih lokalnega tiska, niso pa bile na voljo žive priče, ki bi dobljene informacije lahko potrdile.

Generacija peric, s katero sem se srečala, je bila vsekakor zadnja. V glavnem so to žene, rojene okrog leta 1910; tudi raziskava se torej časovno omejuje na obdobje po prvi vojni, do zatona obrti, v šestdesetih, ponekod v sedemdesetih letih.

Omenim naj, da arhivskih virov, po katerih bi se še bolj približala problematiki, ni bilo na voljo. Perice niso bile s svojo obrtjo nikoli registrirane na Obrtni zbornici, tudi med poklici pri različnih ljudskih štetjih jih ne navajajo. Dodam naj še pomanjkanje ohranjenih predmetov, vezanih na perišstvo. V glavnem so bili pripomočki oziroma posodje leseni, tako da so se z uporabo dokaj obrabili, ostalo pa je naredil čas oziroma splošno nezanimanje za ohranjevanje tovrstnega materiala.

Pri raziskavi sem ohranila delitev po vaseh, saj je vsaka izmed teh imela določeno specifiko, vezano na razmere in način dela. Doslej je bil objavljen le material, vezan na Rovte in Kolonkovec, in sicer v publikaciji, ki jo navajam v literaturi. Dodatek h koncu pričujočega članka nekako povzema skupne značilnosti obrti, peric in njihove vloge znotraj družine, vasi in odnosa z mestom in s svojim delom. Kljub razlikam, ki sem jih registrirala od vasi do vasi, so se pri teh zadnjih vprašanih odgovori poenotili, tako da jih lahko jemljemo kot skupne značilnosti.

Kljub temu, da je bila formalno raziskava v letu 1990 zaključena, pa sem se s pericami oziroma perištvom v teh vaseh srečevala tudi v poznejših letih, ko je bila sicer tema raziskav drugačna (vinogradništvo, prevoznništvo, mlekarjenje, zeliščarstvo, krušarstvo). Podatki in informacije so se zato še nadgrajevali, čeprav so mi jih najpogosteje posredovali "zunanji" opazovalci.

Opis vasi

Boljunec je v jedru gručasto naselje, ki se od ustja kraškega kanjona Glinščice širi v flišno ravnino. Preko naselja vodi pokrajinska cesta proti severu mimo Zabrežca in Boršta na Ključ, proti jugu pa v Dolino. Nova cesta povezuje Boljunec z bližnjo tovarno Wartsila (nekdanja Grandi motori), industrijsko cono in Trstom. K Boljuncu spada zaselek Gornji konec, SV v kanjonu Glinščice. Naselje leži med pobočji Sv. Mihaela na S, Manjega vrha, ki se dvigne v vrh Griže ali Mali Kras na V, s Čelom na Z in Koromačnikom na JV. Vzdolž vzhodnega roba teče Glinščica, ki se v spodnjem delu preimenuje v Reko ali Rosandro, del toka od ustja kanjona do južnega roba naselja pa imenujejo domačini Potok. Rosandra sprejme vase Salomonski potok, ki teče zahodno od naselja in se pred izlivom preimenuje v Potočič. Na območju vasi je več izvirov: Jama, Pod vrtom, Struga, Jaklje in Bukovec. Več izvirov je bilo tudi na območju, ki ga danes zaseda tovarna motorjev.

Leta 1868 so razlastili sto hektarov pretežno obdelane zemlje in zgradili tovarno Velikih motorjev. Takrat so tudi izgladili del Koromačnika, preusmerili tok Rosandre in porušili petnajst hiš. Del omenjene površine so razlastili tudi za potrebe industrijske cone, naftnega terminala in za novo avtocesto.

Večina aktivnega prebivalstva je zaposlena v pristanišču, bližnji tovarni motorjev in v raznih podjetjih v mestu. Od leta 1930 do 1978 je na pobočju Griže obratoval tudi kamnolom.

Proletarizacija domačinov se je začela med obema vojnama, saj je bilo prej med vaščani le kakih deset delavcev. Ob kmetovanju je bilo razširjeno pripravljanje drobirja in kopanje gramoza za posipavanje cest. Posebno razvito je bilo svoj čas mlinarstvo (dvanajst mlinov na boljunškem teritoriju). Boljunske žene so bile mlekarice in perice.

Občinski vodovod so napeljali na začetku petdesetih let. Dotlej so se vaščani oskrbovali pri izviri v Jakljah in na Jami, kjer je tudi javna pralnica in korito za napajanje živine.

Boljunc se prvič omenja leta 1262 kot Bagnolo. Ime izhaja iz latinskega samostalnika Balneolum (vodni vir, kraj kopanja). Leta 1818 je naselje imelo 118 bivališč in 573 prebivalcev. Prebivalstvo je naraščalo do leta 1880 (812 ljudi) in spet v prvih desetletjih našega stoletja do 1936 (1017 ljudi). Po drugi svetovni vojni je bil do leta 1981 demografski razvoj pozitiven, prirastek pa gre pripisati predvsem priseljevanju neslovenskega prebivalstva.

Boljunc je bil v preteklosti izrazito kmečka vas. Stike z mestom (tudi glede na oddaljenost približno petnajstih kilometrov) so v glavnem vzdrževale ženske, ki so tja nosile prodajati mleko in druge pridelke. Da bi življenjsko raven družin vsaj malo izboljšale, so se te iste domačinke odločale tudi za pranje perila. Informatorke so zatrjevale, da "je med vojno vsaka hiša prala". Le za redke izmed njih lahko trdimo, da so s svojo obrtjo vzdrževale družine. V istem obdobju so se nekatere zaposlile v raznih tržaških tovarnah, po njihovih besedah pa so s pranjem vseeno več zaslužile kot v tovarni, posebno ker je bilo to delo negotovo in so bile delavke v vsakem trenutku lahko odpuščene.

Zadnja generacija peric (rojnih okrog leta 1910) se je obrti naučila od svojih mater oz. bližnjih sorodnic, saj so jim deklice že zelo zgodaj začele pomagati pri delu.

Stranke

Perice so stranke dobivale po generacijski menjavi od starejših peric. Pogosto so jim prve stranke odstopile matere, naprej pa "je šlo samo", če je perica le dobro delala. Tržaške gospodinje so med seboj klepetale in si izmenjavale mnenja tudi o svojih pericah. Čim je katera od njih potrebovala "lavandero" (nar. iz ital. lavandaia = perica), je vprašala znanko ali prijateljico, ki ji je po svoji uvidevnosti svetovala, naj vpraša to ali ono "juco" (juza so zafrkljivo imenovali Tržačani slovenske okoličanke).

Perice so imele po deset do petnajst strank naenkrat. Med seboj so bile seveda različne, perice pa so težile k temu, da bi si pridobile čimveč "dobrih familij". To je pomenilo, da so bili bogati in da so torej dajali v pranje velike količine perila ter da so redno plačevali. V Boljuncu so nekatere prale do konca sedemdesetih let prav zaradi svoje navezanosti na stranke. Prale so jim celo življenje in tako njim kot strankam je bilo žal prekiniti tako dober odnos. V takih hišah so bile perice sprejete kot družinski člani in drug o drugem so vedeli prav vse. Od tega "drugačnega", mestnega sveta, so

bile perice popolnoma očarane. Ko so, večinoma zaradi starosti, prenehale s pranjem, so perice še vedno obiskovale svoje nekdanje stranke v Trstu.

Družine so bile večinoma italijanske narodnosti. Nekaj jih je bilo med obema vojnama še nemških, slovenskih strank pa so imele zelo malo. To so bile v glavnem dekletke, natakarike ali kuharice pri italijanskih družinah, ki so v mestu skupaj najele stanovanje. Pogosto so bila ta dekleta sovaščanke s Krasa ali iz Vipavske doline.

Voda

130 Problem vode ni bil v Boljuncu tako hud kot v drugih periških vaseh. Naselje se deli na dva konca, in sicer na Boljunec in Gornji konec. Perice Gornjega konca so v glavnem zajemale vodo in spirale na Strugi (Glinščica). V tem delu vasi je bilo precej mlinov in točke, kjer so perice spirale, so imenovali po najbližjem mlinu. Najpogosteje so spirale pri Klunovem mlinu.

V spodnjem koncu pa so perice hodile Na Jamo. Na relativno majhnem ozemlju je bilo veliko izvirov, ki so se združevali v Potok in kraju še danes pravijo Na Jami. Tu je bila voda najčistejša in zelo primerna za pranje. Njena temperatura je bila nekoliko višja od temperature drugih voda, zaradi česar ni bilo Na Jami nikoli ledu. V hudem mrazu so sem prihajale tudi perice iz Gornjega konca, vendar so vedele, da lahko perejo le ob ne ravno najustreznejših urah – ponoči ali zgodaj zjutraj. Zaradi prostorov ob vodi je med pericami večkrat prišlo do prerekanja in tudi medsebojnega obračunavanja.

Delovni teden

Ponedeljek

Oddaljenost Boljunca od mesta je bila že omenjena. Upoštevati je treba dejstvo, da so perice v Trst pešale. Nekako do druge svetovne vojne so le redko odhajale v mesto večkrat tedensko, kot se je to dogajalo v drugih periških naseljih, ki so ležala bližje mestu. Boljunčanke so skušale opraviti vse na ponedeljek.

Od doma so odhajale okrog petih zjutraj in pešale do Sv. Ane. Tu so stopale na tramvaj, ki jih je zapeljal do mestnega središča. Od doma so odhajale zelo natovorjene, saj so na glavi nosile "pelniro" (jerbas) s perilom, v rokah pa vrče mleka. "Fagot" (perilo, zvezano v večjo culo) je bil sicer za prenašanje veliko stabilnejši, vendar s tem niso smele stopiti na tramvaj. Večinoma so do Sv. Ane hodile kar boste, saj bi se čevlji po makadamu preveč zrabili in oprášili. Obule so se, preden so stopile na tramvaj. Nekatere so si nabavile kolo, vendar je bilo teh srečnic res malo. V mestu so na dogovorjenih krajih srečevale voznike, ki so jim pripeljali, česar same niso zmogle.

Vozniki

Imela jih je vsaka vas. Tudi iz Boljunca sta bila vedno dva, nazadnje sta delo opravljala Jože Dražin in Vane Ventič. Občasno sta prevažali tudi Ema od Korošca in



Perica s "fagotom"
(Trst, 24. 1. 1949, foto: M. Magajna, Odsek za etnologijo in zgodovino pri Narodni in študijski knjižnici v Trstu)



Perice nalagajo "fagote" na avtobus
(Trst, 14. 10. 1951, foto: M. Magajna, Odsek za etnologijo in zgodovino pri Narodni in študijski knjižnici v Trstu)

Pepa Bejda, ki sta imeli voziček z oslovsko vprego. Zjutraj, pred odhodom peric, je voznik pobral "fagote" po vasi. Ustavil se je najprej v Gornjem koncu, nato pa še v Boljuncu na Gorici. Od tam jo je mahnil proti Trstu, kjer se je s pericami srečal na Senenem trgu ali na ulici Del Bosco. Periških vozov pa je bilo vse polno po ulici Settefontane do Garibaldijevega trga. Do prve vojne je lahko voznik na teh lokacijah počakal, pozneje pa je moral odpeljati in se je na isto mesto vrnil okrog poldneva. Možnost je seveda imel, da zapelje voz v bližnji hlev, vendar bi bilo to za perice predrago, saj bi bila "parkirnina" na njihov račun. V teh hlevih so perice puščale "fagote" z umazaniam perilom.

Vozniki so vozili tudi še nekaj časa po uvedbi avtobusne proge Boljunec – Trst (nekaj let pred drugo vojno) in še nekaj let po drugi vojni. Nazadnje je "fagote" z motociklom prevažal Stano Preščan, tja do začetka šestdesetih let.

Z uvedbo avtobusne povezave se je marsikaj spremenilo, vendar ne prav vse perice. Nekatere so se avtobusa začele posluževati takoj, sicer pa je bil to zanje precejšnji strošek, tako da so nekatere še naprej pešačile. Avtobusi "torpedoni" so imeli na strehi velike prtljažnike, kamor so morale perice natovoriti svoje "fagote". Po lestvi, ki je bila pritrjena na avtobus, so lezle na streho in tam zavezovale svoje cule na prtljažnik. Iz vljudnosti so to počele mlajše in močnejše žene, voznik avtobusa pa je medtem vedno negodoval. Nekaj let po vojni so tovrstne avtobuse ukinili. Vozili so novejši, brez prtljažnika, pericam pa je bilo prepovedano prevažati "fagote". V tem obdobju so se uveljavile velike torbe iz povoskanega platna ("tela cerada"), v katerih

je bilo perilo lahko tudi zlikano. S to "cerado" so v prejšnjih časih pokrivale svoje "fagote" v primeru dežja.

Nekdanji hlevi so ostali na razpolago pericam še potem, ko v njih ni bilo več vozov. V ta namen so uredili tudi "galerijo" (predor) pri Senenem trgu, v kateri so bila med vojno zaklonišča. Tam so imele perice svoj "kambrin" (sobico), kjer so puščale perilo; paznici se je plačevalo za posamezno culo.

Pobiranje "fagotov"

132

Perice so začele obiskovati stranke takoj, ko so prispele v mesto. Družine so bile razsejane po vseh mestnih rajonih, da je bilo kar precej tekanja od hiše do hiše. Ko so potrkale na vrata, so bili "fagoti" večinoma že pripravljeni. Izročile so perilo prejšnjega tedna in gospodinja je najprej preverila, če število kosov odgovarja izročnemu. Na "listi", ki sta jo skupaj pisali ob prevzemu perila, je brala, perica pa je iz "fagota" jemala posamezne kose; po pregledu je dobila perica plačilo.

Cene in tipi "fagotov"

Za ceno posameznih kosov so se perice vedno dogovarjale med sabo. Pri "boljših" družinah seveda ni bilo problemov, saj so večkrat tudi sami pustili napitnino. Drugače je bilo pri revnejših strankah. Te so se vedno upirale podražitvam in na koncu so jim perice vedno puščale nižje cene. Kot že rečeno, pa so se takih strank otepale. Po drugi vojni so obdržale le tiste, katerim se je res splačalo prati.

V teku leta se je količina dela spreminjala. Perice so na teden lahko prevzele v pranje do sto rjuh, poleg manjšega perila. Bogatejše družine so poleti odhajale na "villeggiatura" (počitnice), v revnejših pa je gospodinja uspela, da je sama oprala in posušila, kar je bilo pozimi v mestu nemogoče.

Neglede na letni čas pa so bili tipi "fagota" različni od družine do družine. Premožnejši so dajali v pranje prav vse in niso niti zahtevali kakšne liste ali pisanega računa. Delavske družine so v pranje dajale le debelejšo perilo in "trliže" (delovne pajace). Perilo je bilo v glavnem belo, perice pa so sprejemale tudi barvano, ker je bilo treba domov prinesiti poln "fagot". Velika cula, v katero so perice povezale manjše družinske "fagote", so imenovale "ruš'ca" (rjuhica). "Ruš'ce" so bile iz konoplje, sešile pa so jih tudi iz blaga starih žimnic.

Perice so se pred sovaščankami rade bahale, če so jim stranke dajale v pranje dragoceno perilo. Obnašale so se, kot bi bilo njihovo in ga skoraj nečimrno razkazovale, čeprav je bilo umazano. V ponos so si štejele, da imajo tako bogate "babe" (stranke, gospodinja).

Nekatere so ob ponedeljkih popoldne ostajale v mestu in pri družinah "delale šerivicje" (čistile, pospravljale) ali likale perilo (tega ni do druge vojne nobena delala doma).

Pred odhodom so jim "dobre babe" vedno kaj ponudile. Običajno so dobile kavo s kruhom. Perice so nato pobrale umazane "fagote" in odrinile še v trgovino, kjer so z zaslužkom kupile tedensko veliko "špežo".



Perice med spiranjem Na Jami
(Boljunec, 2. 12. 1948, foto: M. Magajna, Odsek za etnologijo in
zgodovino pri Narodni in študijski knjižnici v Trstu)

V Boljunec so se vračale precej pozno popoldne, po uvedbi avtobusne proge pa v zgodnjih popoldanskih urah.

Doma je bilo na vrsti zaznamovanje perila. Uporabljale so nitke različnih barv, s katerimi so na kose posameznih družin našile znak ali številko. Ta znak so si vedno zapisale ob ime stranke na listek papirja. Ko so to opravile, so perilo razdelile po stopnji umazanosti in začele z namakanjem.

Namakanje

Perice so čebre napolnile z vodo, v kateri so stopile sodo. Nekaj te so dale v manjšo posodo s toplo vodo, da se je prej stopila, nato pa so jo prelile v velike čebre. V njih so namočile perilo in ga pustile čez noč.

Torek

Ob torkih zjutraj so perilo v škafih še "nažajfale". To so delale na "perilu" (plohu). Če je bilo potrebno, so pri tem uporabljale tudi "sirkovo škrtaco" (krtačo). V popoldanskih urah so začele z žehtanjem.

Žehta

Ko je voda v kotlu zavrela, so perice vanjo natresle pepel. Pozneje so za boljši rezultat začele dodajati tudi apno. Ločevale so med dobrim in slabim pepelom. Najboljši

je bil pepel iz hrastovega lesa, večinoma pa so ljudje kuhali in se grelji z ognjem iz nabrane suhljadi; in prav pepel iz te so perice najpogosteje uporabljale. Najvažnejše je bilo, da je bil pepel čist in zato so ga pred uporabo vedno presejale. Dokler so bile v bližnji vasi Boršt še krušarice, so ženske kupovale pepel pri njih. Kasneje so ga dobivale pri vaškem peku. Peric je bilo veliko in pek se ni maral nobeni zameriti, zato je pepel dajal enkrat eni, drugič drugi. Več kruha so domačinke kupovale pri njem, raje jim je dajal tudi pepel (denarja za kruh pa seveda ni bilo veliko). Iskanja pepela se perice spominjajo kot pravega "lova na pepel".

134

Ko je bil lug pripravljen, so ga prelele v škafe s perilom. Vanje so "znizale robo" (zlagale perilo) po strogo določenem redu, da so bile na dnu vedno rjuhe, proti vrhu pa manjši in čistejši kosi perila. Za dlan pod robom je bil škafo poln. Prekrile so ga s "štraco" (cunjo); navadno je bil to star prt, in čez to ulile lug. Obodov niso uporabljale, kot so to počele perice drugje, pač pa so morale paziti, da je bila "štraca" na sredini vdrtja (ne nategnjena) in da so robovi viseli precej čez "u'erno" (visok, širši škafo); tudi brez oboda se je le redko zgodilo, da bi v škafo šlo kaj pepela. Škafi niso imeli odprtín na dnu kot npr. v Lonjerju; perilo se je celo naslednjo noč namakalo v lužni vodi. To vodo so naslednji dan uporabile še za plavino, ki pa se je v njej močila le krajši čas. Nekatere perice so v lužno vodo dodajale še "patašo" (ital. potassio). Ko se je na tržišču pojavila varekina, je ta nadomestila cel postopek luženja.

Starejše perice niso imele posebnega prostora za svojo obrt. Prvo namakanje so vedno opravile kar pred hišo, žehto pa v kuhinji. Pred drugo vojno so si nekatere uredile prostor v "kantini", kleti. V njej so imele posebno zidano ognjišče za kuhanje luga in spravljen posodje in pripomočke za delo (periško ognjišče je bilo podobno tistemu, na katerem so kuhali hrano prašičem).

Sreda

Ob sredah zjutraj so perice zelo zgodaj vstajale (če so sploh spale) in se pripravile za odhod k vodi. Iz škafov so odlile lužno vodo, vzele "perilo, škafo za perlin't, pravno'co – velik lesen ploščat bet, s katerim so stepale perilo – in klečalo" ter šle k potoku. Do druge vojne so ženske spirale na Potoku (v Strugi oziroma Na Jami). Tu so si naredile "būže" – kotanje. Najprej so počistile dno in preverile, če je dovolj globoko; ko je bilo manj vode, so po dnu raztegnile "ruš'co" in jo pritrdile s kamenjem. Na tak način se jim perilo v vodi ni umazalo. Te "būže" so zagradile s pokončno postavljeni skrlami, ki so jih potisnile v dno (skrl je bilo ob potoku na pretek). Nato so ob svoje "perilo" (skrlo za pranje) položile klečalo, pokleknile in začele s spiranjem. Perilo so najprej raztegnile po vodi, ga nato zmencale, ga "zavehtele" (zvale v klobčič) in po njem bile s "pravno'co". Ti udarci so pomagali, da je šel lug hitreje od perila. Ko je od "robe" odtekala čista voda, so posamezne kose namakale v škafo s "perlinom" (modrilo) in perilo dokončno ožele.

Perice, ki so prale v Strugi, so seveda z ustavljanjem vode v "kalužah" onemogocale delo mlinarjem, ker jim voda ni več vrtela kolesja. Mlinarji so bili sicer zelo uvidevni, vendar so okrog poldneva že začeli negodovati. Perice so vedele, da morajo ob tej uri spustiti vodo in so se po količini "fagotov" ravnale, kdaj naj zjutraj začnejo s spiranjem.

Pozimi je v Strugi voda večkrat zmrznila. Če je bil mraz prehodnega značaja in je bila skorja ledu tanjša, so jo običajno prebile in spirale kar tam. Če je mraz trajal dlje, so



Perica pri spiranju (Boljuncu, 5. 3. 1958, foto: M. Magajna,
Odsek za etnologijo in zgodovino pri Narodni in študijski knjižnici v Trstu)

odhajale na spiranje Na Jamo. Tam je bila voda vedno dovolj topla, vendar so v njej spirale številne perice s spodnjega konca vasi. Zaradi tega so se ženske večkrat skregale. Na Jami ni imela vsaka "svojega perila" (skrle), ker jih je bilo preveč. Mesto so dobile le tiste, ki so tja prišle okrog štirih zjutraj. Dogajalo pa se je, da so nekatere prinesle svoje potrebščine k vodi že prejšnji večer in so bila ob štirih zjutraj že vsa mesta "formalno" zasedena, čeprav peric še ni bilo na spregled. Zgodnje perice so včasih vse pripomočke zgrabile in jih "zmečale če pa Jame" (zmetale po Jami). Ko so prišle lastnice k vodi, so se ženske začele prerekati in se "cenjat za lesi" (vleči za lase). Perice iz Gornjega konca so vedele za "prezasedenost" Jame in so raje prihajale ponoči ali pozneje čez dan, ko so Boljunčanke že končale. Perice so perilo in potrebščine k vodi znosile; le tiste z Gornjega konca, ki so "gostovale" na Jami, so si pri tem pomagale s "karetini" (vozički).

Takoj po drugi vojni so v Boljuncu zgradili pralnice. V Strugi so to bila samo kamnita korita, Na Jami pa je bilo lepo urejeno pokrito perišče. Tudi tam so se ponavljale situacije kot ob kalužah, ker je bilo korit za vse perice premalo. Tako stanje pa je trajalo le malo časa, ker so predvsem dekleta po vojni opustila to obrt in se odločala za dugačne poklice. Vodovodno napeljavo je Boljunec dobil v prvih petdesetih letih. Kljub temu so perice še vedno odhajale na perišče in tam spirale. Prihajale so tudi žene, ki so prale samo za svojo družino; občasno se starejše vaščanke tam še vedno dobivajo in spirajo perilo. Pokrita pralnica Na Jami je bila pred nekaj leti preurejena v ribogojnico.

Sušenje

Po "perlinjenju" je bilo na vrsti sušenje. Pred prvo vojno so vse perice sušile na travi ali na grmovju v bližini vode. Poleti je bilo to zelo praktično, ker se je perilo posušilo, ko so one še spirale in so torej prihranile na času. Pozimi pa je bilo sploh mogoče sušiti edino tam, da jim burja ni odnesla perila. Poznale so kraje, ki so bili bolj v zavetju (Spodaj u robide) ali take, ki jih je pozimi zgodaj obsijalo sonce (u Dolinšč'ce). Kot je bilo pericam dodeljeno mesto ob vodi, tako so jim bili dodeljeni tudi grmi. Preden so po njih razobesile perilo, so vedno porezale nevarne vršičke, ki bi lahko potrgali "robo". Kljub temu se je občasno "nar'dila k'šna sedemka" (perilo se je strgalo v obliki številke sedem). Ko je bilo pozimi zelo mrzlo in je mokro perilo "ratalo ku ruh" (postalo trdo kot rog), so navadno počakale do poznega jutra in ga razobesile šele takrat. Niso ga varovale in če še ni bilo suho, ko so odhajale domov, so se ponj vračale pozneje. Počakale so le v primeru, če so sušile zelo dragocene kose. Že med obema vojnama so nekatere perice imele doma "na kuorte" (na dvorišču) napeljane železne žice, a na njih perila niso rade sušile, ker je rja na njem pogosto pustila svoje sledi. Ob močni burji pa je bilo tako ali tako nemogoče sušiti na tak način, saj niso imele kljukic. Te so se uveljavile šele po drugi vojni. V zelo vlažnem vremenu so sušile tudi v kuhinji ali v kleti. Napeljale so žice, nanje raztegnile perilo in zakurile ogenj, da se je prostor vsaj nekoliko ogrel. Kljub takim poskusom so večkrat vračale strankam še vlažno perilo.

Ko je bila "roba" suha, so jo perice spet razdelile po kupih, v "fagote" po družinah. Perilo so vračale ob ponedeljkih, po drugi vojni pa, na željo stranke, tudi ob petkih.



Valerija Mihalič obeša perilo na "kuorte" (Boljuncu, šestdeseta leta, avtor fotografije neznan, Odsek za etnologijo in zgodovino pri Narodni in študijski knjižnici v Trstu)

Posodje

V preteklosti je prevladovalo leseno posodje. Perice so ga kupovale na sejmu vaškega zavetnika sv. Egidija, prvega septembra. V vasi je bilo kar nekaj domačinov "tišlerjev", ki so izdelovali "pravn'ce" in "perila", po vojni je "pravn'ce" izdeloval Klunov nono iz mlina, plohe pa Stričev Pepi. Po potrebi so posodje kupovale tudi na sejmu, ki je bil vsak mesec v Sežani, vendar je bila ta za Boljunčane precej oddaljena. Po drugi vojni se je začelo uveljavljati plastično posodje, ki je zaradi praktičnosti kmalu prevladalo.

Pripomočki

Milo, sodo in modrilo so perice kupovale v mestnih drogerijah. Pred in med drugo vojno je mila primanjkovalo in perice so ga nekaj več lahko dobivale "na tešero" (na bone). Pritoževale so se, da je to milo zelo slabe kakovosti. V tistem obdobju so se pogosto tudi same preizkusile v kuhanju mila. Nekatere perice so ga v kriznem času dobivale od svojih "boljših" strank.

Obleka

Perice so si za pranje oblekle najbolj ponošene in skromne obleke. Čez pas so si prevezovale debele "firtuhe" (predpasnike), po drugi vojni so bili iz "cerade" (voskano platno).



Perice in mlekarike čakajo avtobus na drevoredu D'Annunzio (Trst, 14. 10. 1951, foto: M. Magajna, Odsek za etnologijo in zgodovino pri Narodni in študijski knjižnici v Trstu)

Za v Trst so nosile “flejde” (halje) z dvema žepoma. Večinoma so bile črne barve, vendar so se od perice do perice razlikovale po kakovosti blaga. V mrazu so se ovijale v težke pletene šale, ki jih niso ovirali pri dvigovanju “fagotov” in “pelniirjev”. Po drugi vojni so začele pozimi nositi plašče.

Bolezni

Posebni bolezni perice ne omenjajo. Spominjajo se le bolečih ozebkov na rokah, ko so pozimi spirale v velikem mrazu. Roke so v takem primeru mazale z glicerinom ali oljem.

Najbolj vztrajne so prenehale s pranjem zaradi starosti, saj je obrt zahtevala veliko fizično moč (predvsem pri prenašanju velikih količin mokrega perila), ki je z leti opešala. Vsekakor so boljunske perice med vsemi na Tržaškem vztrajale najdlje. Nekatere so prale še ob koncu sedemdesetih let.

Dodatek h koncu

Za perice prav gotovo ni bil pomemben samo zaslužek. Težile so k temu, da bi si pridobile čim “boljše” stranke. V stiku s takimi, mestnimi družinami so pozabile na



Perici pri spiranju (Boljuncu, pozna štirideseta leta, avtor fotografije neznan, Odsek za etnologijo in zgodovino pri Narodni in študijski knjižnici v Trstu)

svoj težki vsakdan. Svet, v katerega so prihajale, je bil lepši in boljši, brez garanja in revščine. Presrečne so bile, če je gospodinja prijazno spregovorila z njimi, še bolj pa, če jim je povedala kaj zaupnega. Če je bilo pri stranki kaj narobe, so bile prizadete tudi one in so komaj čakale naslednjega tedna, da so izvedele za novosti. Večkrat so k stranki pripeljale tudi svoje otroke (posebno dekletca, ki so že pomagala materi). Njihovi otroci so od mestnih dobivali v dar ponošene obleke ali čevlje. Tudi na tak način so se deklice navduševale za poklic svojih mater in ga nadaljevale. Vezi med pericami in strankami so bile včasih tako tesne, da so perice svoje stranke obiskovale tudi še potem, ko zanje niso več prale. Srečne so bile, ko se je ob praznikih tudi hišni gospodar spomnil nanje in jim kaj poklonil.

140 Druga skrajnost so bile revnejše stranke. Te pogosto niso mogle plačati, in perice so obljubljale, da takim ne bodo več prale. Redko pa so zbrale toliko poguma, da so to res storile. Reveži so se jim smilili in niso si mogle kaj, da jim ne bi pomagale. Srečne so bile, da so bile same le na boljšem.

Mesto

Trst je bil za perice tuj kraj, kjer so neznani ljudje govorili v tujem jeziku. Tudi ko so tja zahajale dlje časa, večinoma niso poznale imena trgov in ulic. Pot do svojih strank in nazaj do voza so poznale, do mesta in nazaj pa so odhajale v skupinah. Večkrat se je katera zgubila. Trdile so, da je za to kriv urok. Meščanov seveda niso spraševale za pot, počakale so, da je mimo prišla kaka druga perica, ki je ulico poznala, ter jo vprašale za pot.

Zanimivo je bilo poslušati o odnosu meščanov do peric. Imenovali so jih *juce* ali *lavandere* in nanje gledali zviška. Sicer so vsi imeli perice, ker so pač potrebovali njihove usluge, istočasno pa jih je motilo, ko so jih po mestu srečevali s "fagoti". Toliko bolj jih je seveda jezilo, če je na njihovi ulici ustavljal periški voz. Obnašali so se, kot da bi umazano perilo ne bilo njihovo. Ko je šla perica po ulici (razpoznavna seveda po "fagotu"), se niso nikoli umaknili in ko je že bila mimo, so za njo klicali: ušiva "lavandera". Tako obnašanje je verjetno pogojevalo tudi dejstvo, da so bile perice Slovenke in da so v mesto zahajale v njim ne prav naklonjenem obdobju fašizma in povojnih političnih in nacionalnih trenj (nimam pa pričevanj za obdobje pred letom 1920).

S tem moramo povezati tudi problem jezika – italijanščine, ki je bila našim pericam tuja. Na začetku svoje obrti so poznale le nekaj besed in še s temi so operirale dokaj nerodno. Večkrat je prišlo do nesporazumov (namesto "signora" so svoje stranke nagovarjale z "baba", kot so jih imenoval v medsebojnem pogovoru), vendar jim je v kratkem običajno uspelo komunicirati tudi v italijanščini. S strankami ni bilo večjih problemov; bolj je Tržačane motilo, ko so po ulicah slišali slovensko besedo in zaradi tega so se perice, navadno v zafrkljivem tonu, pozdravljale z "bongiorno", ki mu je seveda sledil slovenski pogovor.



Valerija Mihalič s "fagotom" po tržaških ulicah (Trst, sedemdeseta leta, avtor fotografije neznan, Odsek za etnologijo in zgodovino pri Narodni in študijski knjižnici v Trstu)

Perice v družini in v vasi

Ekonomska pomoč perice družini je bila nesporna, prav zaradi tega se je krepil pomen teh žena znotraj družine. Predvsem je bilo to razvidno pri poročenih ženah. V trenutkih finančne krize je perica lahko povečala količino perila in s pranjem vzdrževala družino. Znotraj ženske obrti pa je našla zaposlitev tudi za moža (pogosto brezposelnega), in to tako, da je skrbel za drva in za posodje.

Perice so imele s pranjem sicer obilo dela, a ker so si ga nosile domov, so bile pravzaprav doma nenehno prisotne in prav zaradi tega so bili moški njihovemu poklicu naklonjeni. Upirali so se zaposlitvi v tovarni, ker se jim je zdelo nemoralno, da je žena toliko ur na dan zdoma. Dekleta so si z izbiro tega poklica zagotovile moža, saj so imeli perice za "delavne, pridne, nepokvarjene" (v nasprotju z dekleti, zaposlenimi v tovarni).

Omeniti velja še veljavo, ki jo je perica imela znotraj vaške skupnosti. Njeni tedenski stiki z mestom so ji dodelili določene privilegije v očeh vaščanov. Pomisliti moramo na kulturno izolacijo vasi in na pomen, ki ga je imelo poznavanje mesta ali zahajanje vanj: v mestu se je svet drugače vrtel in od tam so prihajale vse novosti. Perica je bila s svojim delom prava prenašalka kulturnih sestavin; ob vsaki vrnitvi iz mesta je bilo treba prisluhniti njenim besedam in ponedeljkovi večeri so bili običajno posvečeni pogovorom o tržaških novostih.

"Fagot" in nekaj o pralnem stroju

"Fagot" je bil vir zasluzka in perice so imele do njega izredno spoštovanje. Brez kakršnegakoli zadržka so šarile po umazanem perilu in nobena ni omenila kakega gnusa ali odvratnosti v zvezi s tem. Ločevale so med boljšimi in slabšimi družinami in pogosto je to pomenilo, da dajejo prve manj umazano perilo v pranje. Do umazanije pa so ohranile popolno ravnodušje. Pripovedovale so, da je bila včasih tudi osebna higiena pomanjkljiva in da so zaradi tega bile "štrace" bolj umazane. Umazanijo so pojmovalle kot nekakšno zlo, ki ga je treba odpraviti, čistoča pa je zanje pomenila zaslužek.

Nekatere informatorke so mi pripovedovale, da so njihove matere slišale za čudežni stroj v Ameriki, ki opere kakor perica. Nikakor jim ni bilo jasno, kako je to mogoče, dokler niso že pred drugo vojno začeli pralne stroje prodajati tudi v Trstu. Najbolj radovedne so se odpravile v trgovine in poizvedovale, kako to gre. Vsem so zatrjevale, da je bodočnost le v ročnem pranju in da so stroji le modna muha. Pralni stroj naj bi jim postal zaveznik, pa je iz njihovega zornega kota bil konkurent. Najbolj iznajdljive so ga sicer v petdesetih letih že začele uporabljati, ne da bi stranke seveda vedele kaj o tem. Večina pa se ga otepa še danes. Nekaterim so ga kupili otroci in ga imajo v hiši, a ga še niso vklopile.

LITERATURA

- BARTOL V., Mladost pri Svetem Ivanu, Trst 2001.
- BOGATAJ J., BRAS L., Rokodelstvo in obrt, v: ETSEO 3, Ljubljana 1977.
- BRAS L., Obrt, v: Slovensko ljudsko izročilo, Ljubljana 1980.
- BUBNIČ A., Zadnje perice v Bregu, v: Dan, št. 3, Trst 1975.
- BUFON M., KALCA., Opisi vasi tržaškega Brega, v: Krajevni leksikon Slovencev v Italiji, Tržaška pokrajina, Trst 1990.
- FAVETTA B. M., Arti e mestieri, v: Trieste – costumi e mestieri dai documenti dell'Ottocento, Trieste 1988.
- GERMANI O., Kako so pri nas nekoč prali, srednješolska naloga iz Boljunca, rokopis v lasti OZE pri NŠK v Trstu.
- MARIJA iz Rojana, Kako so nekoč rojanske perice močno garale in se tudi zabavale, v: Primorski dnevnik, Trst, 11. 5. 1956.
- P. K., Nekaj spominov iz trdega življenja svetoivanskih peric, fotokopijo iz časopisa hrani OZE pri NŠK v Trstu, brez navedbe vira in datuma.
- REPINC M., Perice, v: Kulturno društvo Rovte – Kolonkovec, 12 let delovanja, Trst 1991.
- RUPEL A. (ur.), Mladinski raziskovalni tabor "Devin 87", Trst 1988.
- RUPEL M., Valvazorjevo berilo, Ljubljana 1951.
- ŠTRUKELJ P., Pranje perila v okolici Ljubljane, v: Slovenski etnograf 11, Ljubljana 1958.
- ZOLDANI P., Le lavandere col fagoto... (Mestieri di una volta), v: Il Meridiano di Trieste, Trst, 14. 6. 1979.

INFORMATORKE¹

- Marija Cerkvanič, rojena 1908, upokojenka, Trst
- Zora Pregarc, rojena 1908, upokojenka, Trst
- Nada Cerkvanič, rojena 1910, upokojenka, Trst
- Milka Daneu, rojena 1908, upokojenka, Trst
- Antonija Ciac, rojena 1912, upokojenka, Lonjer
- Valerija Pregarc, rojena 1913, upokojenka, Ricmanje
- Emilija Gombač, rojena 1924, upokojenka, Ricmanje
- Antonija Zeriali, rojena 1912, upokojenka, Boljunc
- Zora Bandi, rojena 1898, upokojenka, Boljunc
- Valerija Mihalič, rojena 1908, upokojenka, Boljunc
- Erminija Prašelj, rojena 1924, upokojenka, Dolina

¹ Vse informatorkerke imajo zaključen osmi razred, razen Nade Cerkvanič in Zore Bandi, ki imata petega.

BESEDA O AVTORICI

Martina Repinc, diplomirala iz slovenskega jezika in književnosti in etnologije na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Zaposlena je kot urednica na italijanski državni televiziji RAI – Slovenski program. Od leta 1994 vodi Odsek za etnologijo pri Narodni in študijski knjižnici v Trstu, pri katerem sodelujejo etnologi ljubitelji s Tržaškega. Je sodelavka in avtorica več razstav z etnološko tematiko ter nekaterih stalnih postavitev zbirk, ki so bile postavljene na Tržaškem in so nato gostovale tudi v Sloveniji.

ABOUT THE AUTHOR

Martina Repinc has a degree in Slovene language and literature and ethnology from the Faculty of Arts in Ljubljana. She is employed as editor in the Slovene Language Program of RAI, the Italian state television. She has lead the Department of Ethnology and the National and Study Library in Trieste, which co-operates with ethnology enthusiasts from the Trieste region since 1994. Mrs Repinc is the author or co-author of several exhibitions on ethnological themes and several permanent collections, installed in the Trieste region, many of which also visited Slovenia.

SUMMARY

THE WASHERWOMEN FROM BOLJUNEC

The article describes the working cycle of the washerwomen from Boljunec near Trieste. The service survived in the village until the mid 1970s when the washerwomen stopped doing the laundry for their customers, mostly owing to their advanced age.

The working week started on Monday in the early morning hours when the local women left for Trieste to the families for which they did the laundry. They returned the laundry of the previous week and collected the dirty one. They carried the laundry in huge bundles called *fagoti*, and to transport them they were assisted by motorists. The women themselves always walked to the town regardless of the distance between Boljunec and Trieste. The drivers waited for them in the town at agreed places and the women took the newly collected laundry to these places. Most of their customers were of Italian nationality since the article deals only with the last generation of washerwomen who carried out this job from the mid 1920s onwards, that is when Trieste was an Italian town.

The relationships with the customers were fair, especially if they paid regularly. Washerwomen avoided to have less reliable customers. They were paid upon returning the clean laundry. The prices were agreed and the women decided among themselves when it was time for a raise.

The women set off towards their village before noon and in the afternoon they sorted and marked the laundry. They soaked the laundry in the evening hours and left it overnight in the tubs.

On Tuesdays the laundry was put in lye. The lye was boiled in large vats, on fires similar to those on which pig food was boiled. Special attention was devoted to the ashes used for the lye. If they were of poor quality, the laundry was not washed well enough. The laundry was then left in the lye until Wednesday.

On Wednesday the women took the laundry to the local stream to rinse it. Every woman had her own place at the water to avoid quarrels and the washerwomen had to obey these rules strictly. They rinsed until noon when they had to let the water flow out of the troughs for the millers to start their work. Until the Second World War they used to dry the laundry on the bushes growing close to the stream. They had to make sure that individual pieces were not torn or blown away by the wind. They dried the laundry successively and when necessary returned to the stream in the afternoon to take the rest home.

On Thursday and Fridays the laundry was again sorted by families and owners. The laundry was then packed into bundles and waited until Monday to be taken back to Trieste.

After the Second World War and the introduction of the Boljunec-Trieste bus service the washerwomen returned the laundry to the customer also before the weekend, if so requested.